

Lapplands outtröttliga skildrare

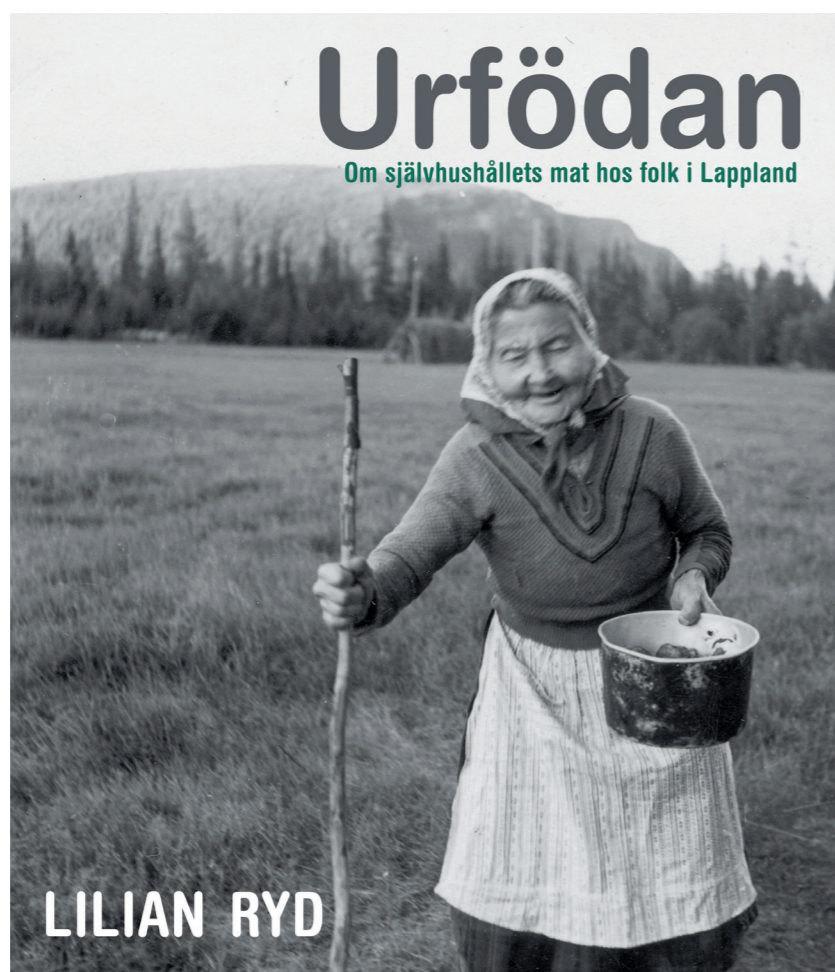
Lilian Ryd är välkänd över hela Sverige för sina skildringar av kultur och människor i norr. Hon är hedersdoktor vid Luleå universitet och har fått en mängd priser för sina böcker. Nu är hon aktuell med en ny bok: "Man for hem och hämtade sitt björnspjut", som utkommer i samband med Littest i Umeå i mars. Här intervjuas hon av författaren och förläggaren Göran Lundin.

Vad var det som fick dig att överge journalistiken och bli författare?

Jag såg det först som något tillfälligt, och tog tre månaders tjänstledigt från jobbet på TT:s utrikesredaktion i Stockholm. Jag var less på att alltid skriva samma sak, med samma fraser. Jag insåg att kännetecknet på en nyhet är att det är något som hänt förut. Annars förstår inte journalister vad som hänt och kan inte skriva om det. Man upprepar sig, vartenda ord är förutsägbart. Jag ville göra något annat. Jag blev snart gripen av allt det nya som fanns att skriva om när jag intervjuade gamla människor i Jokkmokk. Jag sade upp mig. Det tog åtta år att bli klar med *Kvinnor i väglöst land*, och jag hann under det arbetet möta kärleken, som det heter, och flytta till södra Sverige.

Hur kom du på idén med boken *Vi åt aldrig lunch*?

Jag fick ett pris för *Kvinnor i väglöst land*, av Kungliga Gustav Adolfs akademien. Utdelningen skedde på Uppsala slott. Det var en afton fylld av märkliga ritualer. När jag berättade om det i telefon för min bror Yngve Ryd blev han eld och lågor: "Skriv ned det där! Annars får ni inte komma till marknaden!" Att bli portad från vintermarknaden var otänkbart, så jag skrev en

rapport, som senare blev bokens första kapitel. Jag kom på ämne efter ämne som hörde ihop med insikterna från den kvällen. Arbetstiteln var först "Från koja till slott", eftersom jag skrev om min klassresa från en barndom i skogsarbetarkojor till festkväll på ett slott. Flytten från Jokkmokk till Bästad i Skåne var också en intressant chock. Den gav nya insikter som blev till kapitel i boken *Vi åt aldrig lunch*.

Vilken av dina böcker är du mest stolt över?

Det är nog som att få frågan: "Vilket av dina barn älskar du mest?". Jag är stolt över

allihop. Varje bok har varit olik den föregående, varje bok har varit svår på sitt sätt och en seger att bli klar med. Men kanske ändå *Renskötarkvinnor och livet i de sista rajderna*, eftersom det tog sju, åtta år att bygga upp förtroendet med de gamla rensköterna och få de unika berättelserna.

Urfödan är den bok som fått störst uppmärksamhet, tror jag. Vad kan det bero på?

Dels är den kul att läsa, dels kom den i rätt ögonblick, just när mat och mathållning i kristider börjat diskuteras på allvar. Den är en sorts handbok i hur man förr klarade

att ha mat på bordet året runt långt från butiker, elström och importvaror. Allt var ekologiskt och närproducerat, byggt på vad som finns att äta i ett nordiskt klimat. När jag varit ute och berättat om boken får jag ibland frågan: "Hur åt man om man var vegetarian i Lappland?" Då dog man, svarar jag.

I dina böcker är du ofta gränsöverskridande mellan samisk kultur och nordsvensk. Hur mycket förenar och vad är det som skiljer?

Kan jag få ett par dagar och hela tidningen? Det är komplicerat och blir lätt fel när man förenklar. Jag vill nog helst hänvisa till *Renskötarkvinnor*, *Urfödan* och *Tusen år i Lappland*, där dessa saker utreds. Även min nya bok om nybygget Njunjes ger bitar till pusslet. Men i korthet vågar jag väl säga att de olika folken i norra Sverige har samarbetat och byteshandlat fredligt i tusentals år. Först med rasbiologin på 1800-talet förstördes den gamla kulturen. Svenska staten fortsatte till långt in på 1900-talet att dra upp de falska gränslinjer som plågar oss än idag.

Du är inte same själv men skildrar i flera böcker samisk historia och kultur. Har du märkt någon misstro från den samiska världen mot ditt författarskap?

Både ja och nej. De gamla traditionsbärarna har sagt att "Du skriver som det är, jag känner igen allting". De yngre som inte har så goda kunskaper blir irriterade när deras världsbild skakas om, när de konfronteras med historiska fakta som de inte gillar. Jag märkte det särskilt med boken *Tusen år i Lappland*, som jag skrev tillsammans med experten på samisk historia Tomas Cramér. Den boken är inte rolig att läsa för ungdomar som knäppt offerkoftan hårt omkring sig.

Du och din bror Yngve har till stora delar arbetat på samma sätt – hur mycket har du inspirerats av honom?

Yngve visade vägen. Det var inte lätt att omvandla sig från nyhetsjournalist till författare, varken i skrivandet eller i arbetet med intervjupersoner av en helt annan kaliber än de politiker och kändisar jag dittills träffat. Yngve lärde mig att skriva rakt, och att ha tålamod och satsa tid. Man måste bygga upp ett förtroende. Man ska inte tro att man vet bäst. Ju mer man lär sig, ju bättre frågor kan man ställa, och ju intressantare blir svaren. Det man inte förstår ska man låta bli att spekulera i. "Undvik dumma förklaringar", var en av Yngves regler.

I Vi bodde i Arkadien frammanar du bilden av en lycklig barndom där maten alltid stod på bordet. Tack vare hårt arbete. Tycker du att nöden dominerat för mycket i skildringar av Norrland i allmänhet och Lappland i synnerhet?

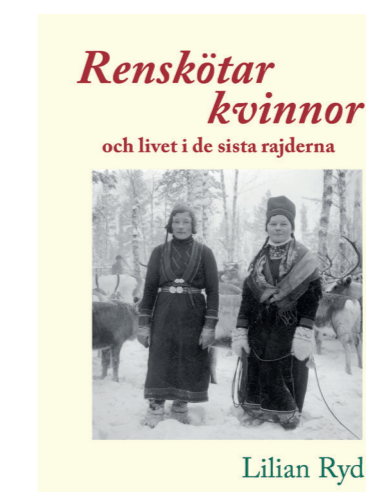
Ja, så är det, av flera skäl. Det är så mycket enklare att skriva om konflikter och elände, i stället för att försöka förstå varför något fungerade bra. Jag är intresserad av det jag brukar kalla den fungerande vardagen. Varför mädde människor i stort sett bra förr, varför var de nöjda med livet? Hur kunde de känna sig trygga i sina knappa omständigheter och ge barnen trygghet?

I din senaste bok, "Man for hem och hämtade sitt björnspjut" ger du framför allt röst åt en nybyggare i Njunjes i Tarradalen. Varför är det så viktigt att dokumentera ett enskilda ställe, långt bort i väglöst land?

Njunjes var en knutpunkt för det mesta jag berättat om i mina tidigare böcker. Stället var samiskt och svenskt samtidigt, där fanns både vildmarksliv och vardag. Dessutom är denna tillvaro bevarad i skrift av Johan Holmbom. Han var femte generationens samisktalande bofasta i Njunjes. De hade nära band med

renskötarna i trakten. Johan var konstnär, fotograf och författare, men det mesta av hans arbete arkiverades oläst i Uppsala. Jag träffade som barn Johan Holmbom och hans far Erik när min pappa Nils körde timmer i Njunjes på 1950-talet. Jag har länge drömt om att lyfta fram deras liv ur arkivet, göra en bok som alla kan läsa, och nu är det verklighet.

Har du löpt linan ut nu, eller finns det mer att säga om Lappland och dess invånare? Har historien fortfarande några vita fläckar?

Givetvis finns mer att säga. Petrus Laestadius fick höra efter två böcker på 1830-talet att "Nu kan det väl räcka med böcker om Lappland". Forskare och läsekrets tyckte alltså redan för tvåhundra år sedan att allt var sagt. Nu vet vi bättre. Det är snarast så att ju mer det forskas, desto fler vita fläckar upptäcks. Det finns också fortfarande intressanta böcker på lut i min bror Yngves efterlämnade material, sådant som han inte själv hann göra böcker av och publicera. Jag hoppas kunna göra det så småningom.

Några av Lilian Ryds Lapplandsskildringar. "Man for hem och hämtade sitt björnspjut" utkommer i samband med Littfest i Umeå, 15-17 mars. Lilian har ett seminarium den 15:e kl 14.15, tillsammans med journalisten Pia Sjögren. Samtliga titlar utgivna på Ord&visor förlag.